

Ibland inträffar mirakel

Analys av samisk shamanism och traditionell läkekonst

Jörgen I Eriksson

norrshaman 2004/2009

Inledning

Under tre decennier har jag på djupet studerat företeelsen shamanism och folklig läkekonst. Förutom omfattande teoretiska studier har jag gjort eget fältarbete under ett flertal resor i norra Sverige, Norge och Finland. Det har under årens lopp resulterat i flera böcker i ämnet, bland andra **Samisk shamanism, Blodstämmare och handpåläggare – folklig läkekonst och magi i Tornedalen och Lappland, Vandrare i två världar** samt **Var Tids noaidi**. Alla dessa böcker har givits ut av h:ström Text och kultur i Umeå, www.hstrom.se.

Jag har också själv under åtskilliga år arbetat med shamanska trance-metoder för att utforska både den ordinära och den icke-ordinära verkligheten och under de kurser jag hållit i shamanism har jag då och då stött på personer som har fått botekraft, antingen spontant eller genom att gå i lära hos någon äldre, traditionell botare.

Under mina resor i Sápmi har jag framför allt fördjupat mig i den samiska botekonsten som är en fortsatt stark, levande och dynamisk tradition. Men jag har också intervjuat icke-samiska botare både i Norge och Sverige (främst i Tornedalen). Sammanlagt har jag haft längre samtal med drygt 10 verksamma botare, men det finns mångdubbelt fler personer i dessa nordliga trakter som är verksamma som botare eller problemlösare. Det handlar ju om en levande tradition som kommer att finnas kvar och utvecklas så länge som människor har behov av den.

Denna skrift är ett försök till systematisk analys av shamanism och folklig läkekonst och skrevs 2004 med en del uppdateringar 2009. Vad är det som sker när botaren stämmer blod eller sätter bort värk? Vad har de själva för förklaringar? Finns över huvud taget någon teoretisk modell som kan förklara sjukdomsbot av detta slag? Jag anser att man kan både analysera och dra lärdomar för egen del ur de företeelser som buntas ihop under begrepp som folklig läkekonst och shamanism och bjuder in läsarna att ta del av denna analys som det har tagit drygt 20 år för mig att utarbeta.

För min egen del blev denna teoretiska sammanställning, som första gången publicerades 2003, inledningen på ett större teoretiskt projekt som också har fört mig till sydvästra USA där jag kunnat fördjupa mig i navajoindianernas traditionella andlighet. Detta har resulterat i böckerna **Navajo – Att tänka och vandra i skönhet** (h:ström 2008) och **Drömtid, visdom, paradox** (norrshaman 2010) samt shamanska manualer som **Atrid Grimssons Svartkonstbok**, **Naturens återkomst** och **Eddans dolda visdom**, som jag gett ut på det egna förlaget **norrshaman**. Detta arbete fortsätter.

Denna lilla skrift kommer inte att ges ut i någon ny tryckt upplaga men finns utan kostnad tillgänglig på www.norrshaman.net

Upplands Väsby juni 2015

Uråldrig och levande läkekonst

Shamanismen har definierats som en förteknologisk basläkekonst för livets alla krisskeden. Rimligt sett har sjukdomar funnits lika länge som det har funnits människor och lika länge har man med olika metoder försökt bota eller förhindra sjukdomar.

De allra äldsta klippmålningarna som är minst 30.000 år gamla myllrar av shamanska motiv, precis som hållbilderna i Alta och Nämforsen. Det handlar om människor med djurhuvuden eller vingar och om hur människor blir djur och tvärtom, alltså en sorts symboliska beskrivningar av de allra äldsta läkarna, shamanerna.

Ordet shaman kommer ursprungligen från tungusiskan och betyder helt enkelt den som vet. I de flesta kulturer har dessa personer gått under beteckningar som avleds från ord som har med vetande och seende att göra. Bland samer har shamanen kallats noaidie, som betyder den som ser, och i den svenska traditionen talas om vismän och viskvinnor.

Shamanen är alltså en person som vet eller ser sådant som de flesta övriga människor normalt inte kan. Den här sortens läkare/problemlösare har funnits i de flesta kulturer världen över och ännu idag finns det kvar levande shamanska traditioner i indianska kulturer i Nord- och Sydamerika, bland inuiter, samer och andra arktiska folk, i Sibirien, Korea, Tibet och bland aboriginerna i Australien för att nämna några.

Både män och kvinnor kan bli shamaner i de flesta kulturer, även om den antropologiska forskningen främst har studerat den manliga shamanismen. Ofta för att forskarna har varit män som inte haft tillträde till en kvinnlig shamansk sfär, men lika ofta kanske till följd av genusfördomar. Dessa forskare kunde inte föreställa sig att kvinnorna i de kulturer de studerade hade egna andliga traditioner och en egen botekonst. Därför har det först på senare tid kommit fram hur omfattande och avancerad den shamanska traditionen har varit även bland kvinnor hos till exempel samer och aboriginer.

Det som kännetecknar en shaman är att han/hon kan bota sjukdomar och lösa allehanda viktiga problem, både för individerna i det egna samfundet och för samfundet som helhet. Det kan röra sig om att spåra upp bortsprungna renar, lista ut var villebrådet befinner sig, framkalla regn till grödorna, avstyra frost, hålla rovdjur borta och försöka skåda in i framtiden för samfundets räkning. Man brukar tala om shamanen som en medlare mellan en andlig dimension och den här världen, som en länk mellan den andliga världen och människorna. I shamanens uppgifter har också ingått ett ansvar för att den egna stammen lever på rätt sätt, det vill säga följer de levnadsregler som finns nedlagda i stammens myter. Shamanen har också fungerat som ceremoniledare för att bevara en önskvärd balans mellan människorna och den andliga världen.

Antropologerna som har studerat shamanismen har också definierat shamaner utifrån de metoder som används för att fullfölja alla dessa uppgifter. Shamanens signum är trancen eller extasen som andra kallar det. Det innebär att shamanen med hjälpmedel som trumma, dans,

fasta, sång/jojk eller droger försätter sig i ett förändrat medvetandetillstånd där hans/hennes medvetande vidgas så att det blir mottagligt för information som annars är fördold. Om man uttrycker det på ett mer traditionellt shamanspråk skulle man säga att shamanen skickar iväg sin själ till andra världar (över- eller undervärlden) för att få kunskap och få kontakt med sina andehjälpare (skyddsandar, kraftdjur, andliga lärare) som assisterar i de uppgifter som ska utföras.

Ett myller av former

Det intressanta är att de shamanska traditionerna är så lika varandra över hela klotet, även i kulturer som aldrig har varit i kontakt med varandra. Det talar mer för att shamanismen har uppstått direkt ur de behov som människorna har haft än att den skulle ha spridits från ett centrum ut till världens olika hörn. Att metoderna har blivit så likartade kan helt enkelt vara ett uttryck för att de har uppfattats som rationella och att de har fungerat.

Shamanismen är ingen religion även om den har en andlig dimension. Däremot kan man kanske säga att den är föregångare till en del religiösa praktiker. I och med att shamanismen så renodlat bygger på individuella upplevelser och inte på doktriner kom den att hamna i motsatsställning till de religioner som efterhand utvecklades till centraliserade och auktoritärt upprätthållna kyrkor. Under många och långa konfrontationer med framför allt kristendomen och även mer moderna tros läror som stalinismen gick shamanismen antingen mer eller mindre under jorden eller ingick symbioser med element ur de nya religionerna. I den processen tog makten helt enkelt kål på åtskilliga shamaner, till exempel i Sameland, eller dränerade shamanismen på mycket av dess kärnmetoder, framför allt extasen och trumningen.

Det har lett till att shamanismen idag har tagit en myriad olika former. Här finns allt från traditionell ursprunglig extasshamanism, i till exempel Sibirien och Nordamerika, via katolskt influerade ceremoniella botare i Sydamerika, till personer som bara behärskar en liten del av den ursprungliga allomfattande shamanismen, till exempel blodstämman i Tornedalen.

Shamanens ursprungliga uppgifter har delats upp på en mängd olika funktioner och personer. En person i Tornedalen som enbart behärskar förmågan att stoppa blodflöde bör därför inte kallas shaman och det är därför som termen botare har införts.

Shamanen är en mycket mångsidig och allkunnig person, den som ser och vet. Botaren är däremot specialiserad på en eller ett par uppgifter, till exempel att stämma blod eller sätta bort värk. Men även bland botarna finns stora skillnader. En del tar sig an alla möjliga sjukdomar, inklusive cancer, och tar emot patienter från när och fjärran. Dem kan vi kalla stora botare. Andra verkar mer i det fördolda, för den egna familjen eller närmaste bykretsen och kanske bara behärskar en eller ett par sjukdomstillstånd. Dem kan vi kalla små botare.

Det finns självfallet en mycket stor spännvidd när det gäller graden av kunskap och kraft, men låt oss komma ihåg att även de små botarna har sitt ursprung i shamanismen, den förteknologiska basläkekonsten för livets alla krisskeden. Dessutom vill jag understryka att alla dessa kategorier existerar samtidigt och vid sidan av varandra i dagens värld – här finns allt från stora shamaner i den ursprungliga bemärkelsen till familjebotare. Den uråldriga shamantraditionen har stor mångfald och den är ”still alive and kicking”.

Rationellt eller magiskt?

Den folkliga läkekonsten har funnits närvarande som en underström även i modernitetens tidevarv. Det finns många förklaringar till det. Människor söker upp traditionella botare för att avståndet till vårdcentralen och den skolmedicinske läkaren kan vara för långt, kanske både geografiskt och kulturellt. Eller så har vårdcentralen eller sjukhuset inte rätt på det som man har drabbats av. Man söker botarens hjälp som en sista utväg. Eller så är läget så akut att man behöver mer eller mindre ögonblicklig hjälp om man har skurit sig och drabbats av svårt blodflöde ute i renhagen. Då är blodstämman kanske det enda alternativet. Eller så anser man att krämpan är så bagatellartad eller pinsam att man bara kan tänka sig att söka hjälp i sin närmaste krets.

När det gäller intresset för shamanismen, den stora botekonsten, kan man konstatera att det har ökat påtagligt i många ur-kulturer under de senaste decennierna, till exempel bland samerna. Denna shamanska renässans är en del av en mycket större trend i dagens globaliserade värld, nämligen sökandet efter egen kulturell identitet och kamp för politisk makt och självbestämmande. Att moderna samer återerövrar och förnyar sin shamanska tradition är helt enkelt ett av uttrycken för att samerna har trätt in som subjekt på den historiska arenan.

Här finns också en koppling till det som brukar kallas new age, även om de ”ny-shamanska” utövarna betonar att de ägnar sig åt något som bör kallas old age. Öppenheten och intresset är stort för alternativa tänkesätt både i stort och smått. Healing som är en av shamanens metoder är en företeelse som florerar i den moderna brygden av alternativa terapiformer.

Alternativterapeuter har dammsugit och tagit till sig inslag från de botetraditioner som finns världen över. Samtidigt har det skett en återkoppling av moderna, alternativa metoder tillbaka till den traditionella botarens värld. I dag finns till exempel samiska botare som håller på med kristall-terapi, talar om chakras och köper in sina medikamenter från hälsokosthyllan i Konsum. Allt är tillåtet. Patienten bryr sig knappast om utifall den metod som har gett bot är ett hopkok från många olika håll eller en ren och oanfrätt traditionell metod som lyckats stå emot flera hundra års förföljelse från myndigheter och kyrka. Det som är funktionellt lever vidare.

Samiskt, finskt, svenskt

Den botekonst som utövas i de nordliga trakter som jag har studerat kommer ur tre olika kulturer – samisk, svensk och finsk. De har levt sida vid sida under många år och korsbefruktat varandra ömsesidigt. Ändå kan man fortfarande idag se åtskilliga skillnader mellan de tre. Den samiska traditionen är mer inriktad på samspel med naturens krafter. Det kan handla om att botaren hämtar kraft på speciella heliga platser eller att han/hon fortfarande arbetar med begrepp som ”andliga följeslagare” eller ”skyddsandar” eller har botemetoder som har direkt anknytning till naturen, renen eller renskötseln.

Den finska traditionen kan man kanske beskriva som mer magiskt rituellt med frammumlandet av formler, användning av kniv eller andra magiska föremål och drastiska metoder som åderlåtning. Och så naturligtvis med bastun som central kraft- och boteplats. I så fall skulle man kunna beskriva den svenska traditionen som mera mjuk och inriktad på handpåläggning och användning av olika örter. Men gränsöverskridande är en vardagssak i dessa trakter och traditionerna har slingrat sig om varandra på ett sätt som gett en stor mångfald. Dessutom är botare i allmänhet mycket starka personligheter som naturligtvis sätter sin egen prägel på de metoder som de har fått i arv eller skaffat sig på annat sätt. Botaren är en dynamisk person som söker ny kunskap och korrigerar och utvecklar sina metoder så att de ska vara så funktionella som möjligt.

Därmed har det skapats en uppsjö av olika metoder som har använts och används i den folkliga läkekonsten. Här ska jag bara nämna några typexempel eftersom jag inte är intresserad av skillnaderna utan av det som förenar dessa metoder, det vill säga det underliggande tänket och förhållningssättet.

Tanke, blick och händer

Botarens vanligaste hjälpmedel är den egna tanken. Han/hon tänker på sin patient oavsett om patienten finns närvarande i rummet eller befinner sig långt bort. Det handlar helt enkelt om att rikta sin mentala energi och koncentration mot en viss person. Och det kan ske på ett sådant sätt att botaren går in i en sorts trance. Tanken kan också kombineras med en bön eller en formel, som botaren läser högt eller tyst för sig själv. Det vanligaste är att bönen frammmulas så att patienten uppfattar att något kraftfullt sägs men inte vad. Bönen kan ta sig formen av en sång eller jolk, som ju var den ursprungliga metoden. Botaren jolkar fram sina andliga medhjälpare och befäller sjukdomen att lämna patienten i fred.

Tanken kan också kombineras med en genomträngande blick. Det finns omvittnat på många ställen vilken skräckinjagande blick som botaren kan uppamma under boteakten, till exempel vid en blodstämning. Det kan vara uttryck för att botaren har kommit in i ett förändrat medvetandetillstånd (trance), men det kan också vara uttryck för att seendet är botarens primära metod. I Kautokeino finns idag botare som använder blicken som främsta metod. De kan beskriva det som att de tittar på det sjuka stället för att patienten ska bli bra. Det är egentligen uttryck för samma metod som när nutida botare säger att de tänker på sin patient för att denne ska bli bra.

I samisk traditionell shamanism används trumman vid bot. Avsikten med detta är att försätta både botare och patient i ett förändrat medvetandetillstånd där båda blir tillgängliga för den energi som behövs för att bot ska kunna äga rum.

Den mentala koncentrationen kombineras ofta med handpåläggning. Botaren lägger händerna på det sjuka stället eller patientens huvud. Det kan vara en stilla handpåläggning eller en mer aktiv massage. Den bakomliggande tanken är att botaren i detta fall utgör en länk mellan en läkande kraft och patienten. Nästan alltid anser botaren att kraften kommer utifrån, från Gud eller kosmos beroende på vilken teoretisk förklaringsmodell som används.

De här grundläggande metoderna kombineras ibland med olika föremål, salvor eller örter. Det kan röra sig om föremål som har med de olika elementen att göra (jord, vatten, luft, eld), det

kan vara stål, andra metaller eller mineraler som anses ha en skyddande funktion och det kan vara djurdelar som tänder, klor eller fjädrar som ger botaren extra kraft. De föremål som har ansetts ha den största kraften är sådant som har med döden att göra, som kyrkogårdsmull, flisor från likbräden eller rent av delar från ett mänskligt lik. Detta har ofta förknippats med så kallad svart magi, det vill säga metoder för att sätta ont på andra, men har i själva verket mest använts i den vanliga, konstruktivt inriktade botekonsten. Det har bland annat att göra med att man ansåg att sjukdomar kom ur dödens sfär, men framför allt att man såg döden som en stor källa till både visdom och kraft.

Driva ut och hämta tillbaka

Alla dessa olika metoder och hjälpmedel vilar på två huvudfundament. I den klassiska shamanismen och botekonsten åstadkom man bot genom att 1) ta bort det som hade trängt in i patienten och orsakat sjukdomen eller 2) hämta tillbaka eller tillföra det som saknades hos patienten och i sig var orsak till lidandet.

Det som hade trängt in i patienten kunde vara en sjukdomsande eller en destruktiv kraft som någon annan hade skickat i form av så kallad gand eller trolldrott. Om sjukdomen å andra sidan diagnostiserades som en brist kunde det vara själen eller en del av själen som hade lämnat patienten och skulle återföras. Det kunde vara nog så knepigt eftersom den rent av kunde befinna sig i dödsriket och att hämta tillbaka den därifrån var en uppgift som för shamanens del var förenad med stor fara.

De här ursprungliga uppfattningarna har levt kvar länge i moderniserad och utspädd form. Man kunde till exempel dra på sig sjukdom om man slog upp sin kåta på en plats där de underjordiska bodde eller om man slängde ut tvättvatten på alvernas boplatser eller förargade platsens rådgivare (husatomten). Och även i moderna alternativa terapier har dessa uppfattningar gjort comeback, men under nya namn. Och det finns väl knappast ens någon modern skolmedicinare som inte håller med om att de flesta fysiska sjukdomstillstånd också har en mental dimension.

Shamanismen och den folkliga läkekonsten har varit föremål för vetenskapens intresse under lång tid. Från början var det ett rent fientligt intresse som stämplade dessa traditioner som vidskepelse, övertro och kvacksalveri. Sedan såg man det hela som mera harmlöst, det var en företeelse som höll på att tyna bort allteftersom modernismen gjorde inbrott. Avhandlingar om samisk förkristen religion med titlar som "Trumtidens slut" visar att även samtida forskare inte riktigt är i takt med vad som rör sig i de folkliga djupen. I ärlighetens namn ska jag erkänna att det ändå verkar vara något på gång även i de vetenskapliga disciplinerna, framför allt i Norge. På universitetet i Tromsø har man till exempel ägnat sig en hel del åt att studera just folklig läkekonst både bland samer och icke-samer och detta på ett icke nedlåtande sätt, som uttryck för en annorlunda kunskapstradition.

En funktionell tradition

Anledningen till att folklig läkekonst fortfarande lever kvar och även gör comeback i sin mer klassiska shamanska form är naturligtvis att den har visat sig vara funktionell. Den ger människor bot och tröst. Åtminstone i tillräcklig omfattning för att leva vidare. En sida i den traditionella botekonsten som utan vidare accepteras av skolmedicinen (och

läkemedelsindustrin) är den rationella. Många av de örter och djurdelar som har använts innehåller ämnen som bevisligen har en smärtlindrande effekt eller stimulerar kroppens immunförsvar. Den här skriften ägnar sig dock inte åt den rationella sidan i den folkliga läkekonsten utan om det som brukar kallas för den magiska och som den moderna vetenskapen inte riktigt har fått kläm på.

Botaren har oftast en alternativ, magisk, kunskapsteori. Där den moderne vetenskapen ser en biokemisk smärtlindring hos en traditionell läkeväxt så kan botaren visserligen hålla med om det men samtidigt ha en alternativ syn på vad det är som sker. I botarens tradition kanske just denna växt har en andlig kvalitet, en sorts magisk personifiering, som anses vara det viktigaste. Ett av de bästa exemplen på detta är peyote-kaktusen som innehåller ämnen som framkallar syn- och hörselhallucinationer men också har lugnande och smärtlindrande effekter. För de indiankulturerna som använder peyoten ceremoniellt är dock de rationella förklaringarna ointressanta. För dem är det Moder Peyote som svarar för de gynnsamma effekterna och det är mötet med peyotens andliga aspekt som är det viktiga. Jag är övertygad om att många av de läkeväxter och djurdelar som har använts (och används) i den folkliga läkekonsten i norra Sverige, Norge och Finland har valts just för att de anses besitta en speciell andlig energi. Också i den rationella finns alltså en magisk/andlig aspekt.

När det gäller de botemetoder som man brukar kalla för magiska, till exempel tankekraft och handpåläggning, står det utom allt tvivel att vi har att göra med en alternativ kunskapstradition och världsbild. Men begreppet magi antyder något som har med hokus pokus att göra och för tankarna åt fel håll. Jag vill i stället tala om en holistisk kunskapstradition som inte ser några avgörande eller ogenomträngliga gränser mellan människa och omgivning, mellan människa och djur, mellan människan och en andlig dimension.

Alternativ kunskapstradition

Bland shamanens många uppgifter ingår förutom att bota sjukdomar även att påverka väder och vind, leta reda på borttappade föremål, personer och djur, lokalisera villebrådet, ställa rovdjur och tjuvar. Det här är uppgifter som inte bara behärskas av shamaner, utan även av mindre botare som har specialiserat sig på enstaka uppgifter. Och det är uppgifter som utförs denna dag som idag är. Jag ska ge några exempel.

Att påverka väder och vind kan vara A och O för samfund som lever på marginalen i karga trakter, till exempel indianer som livnär sig på att odla majs och bönor i halvöknarna i sydvästra USA eller renskötande samer som är beroende av gynnsamma snö- och isförhållanden. Bland amerikanska indianer anses Hopi-folket som lever i Arizona vara mästare på att framkalla regn. Det sker genom att de regelmässigt håller speciella regnceremonier med avsikt att bevara den känsliga balans som råder i deras karga trakter och se till så att regnen kommer vid lämplig tidpunkt. Där ingår bland annat den för omvärlden mest kända ceremonin, nämligen skallerormsdansen där dansarna håller fast infångade skallerormar mellan sina tänder medan de dansar.

Jag har själv varit med på ett hörn i ett helt annat sammanhang när en uråldrig andlig hopi-ledare välsignade en tillställning. Det skedde vid invigningen av en tribunal som hölls i Rotterdam 1980 om övergrepp mot urfolken på de amerikanska kontinenterna. Efter invigningsceremoni som vi västerlänningar inte förstod ett smack av drabbades Rotterdam på natten av ett sällsynt häftigt åskväder. När jag mitt i natten väcktes på hotellrummet av de ljungande blixterna kopplade jag direkt samman åskvädret med hopi-mannen. Rätt eller fel?

Jag har också på nära håll varit med när shamaner med hjälp av en regnceremoni och på tvärs mot SMHIs prognos lyckades bryta en längre försommartorka. Och en modern samisk shaman som Eirik Myrhaug i Oslo hävdar att han vid ett par tillfällen har kunnat påverka vädret, till exempel få dimma att lättas eller en snöstorm att lägga sig.

Att det finns synska personer som kan leta reda på borttappade föremål och människor är allmänt känt i dagens folkliga tradition. Det går oftast till så att den synska personen för sitt inre kan se föremålet och sådana detaljer av omgivningen att man kan lokalisera det. Eirik Myrhaug har berättat för mig om en annan metod, nämligen hur han hjälpte till att hitta en försvunnen person genom att med sina tankar öppna upp sinnet hos den försvunnes far så att denne fick en intuitiv insikt om platsen.

Tanke påverkar materia

Hur botare har kunnat ställa tjuvar finns det hundratals, ja kanske tusentals berättelser om. En klassisk variant går ut på att botaren uttalar en formel om att den som rör hans egendom ska

bli ställd. På morgonen står också tjuven där som fastfrusen med händerna på det åtråvärda föremålet. Botaren ger tjuven en kraftig örfil så att han kvicknar till och löper sin väg. Även idag kan man få höra sådana berättelser. Blodstämman Yngve Perthu i Pajala har berättat en egen variant för mig;

”En gång var det någon som stal en del dyrbara verktyg ur garaget. När jag upptäckte det så jag att fasan han ska få komma tillbaka med grejerna. Nästa natt hörde jag att någon kom till garaget och på morgonen såg jag att verktygen var tillbaka. Vem det var? Ja, det vet jag inte, men jag har mina misstankar”.

Vi behöver inte här bry oss om möjligheten eller svårigheten med att verifiera berättelser av detta slag. Det intressanta är det tänkande de ger uttryck för och som jag ska försöka sammanfatta i en modern språkdräkt. Grunden är att man med tanken kan påverka inte bara sig själv och sina egna handlingar utan också andra människor, djur och naturföreteelser som regn, snö och blåst. Botaren befinner sig tillsammans med alla andra varelser i ett gemensamt energifält. I detta fält har inte bara handlingar utan också tankar betydelse. Botarens, och alla andras, tankar och handlingar har effekt på andra varelser i det gemensamma fältet. Och vice versa. Botaren blir precis som alla andra påverkad av det som andra tänker och gör. Det som skiljer botaren från vanliga människor är att han/hon har övat upp en speciell förmåga att koncentrera och rikta sin mentala kraft på ett medvetet sätt.

”Allt är levande och energin finns i allt. Den energin kan jag styra och påverka i viss grad. Alla har tillgång till denna energi men vissa har större talang” (Eirik Myrhaug)

Botarens aktiva ingripanden får därför betydligt högre kvalitet och större effekt än vanligt folks vanliga tankar och handlingar. Och på samma sätt som botaren vill kunna påverka mer än andra med sin riktade energi vill han/hon också undvika att bli påverkad negativt av andras tankar och handlingar. Botaren vill maximera effekten av sina egna tankar, men minimera effekten av andras tankar på honom/henne själv.

Jag ska nu ge exempel på hur botarna själva beskriver och förklarar sin verksamhet.

Den gudomliga kraften

Mikkel Gaup

Mikkel Gaup var en av 1900-talets stora botare i Finnmark. Han avled för några år sedan och jag träffade honom 1986 då han bodde i Eiby söder om Alta. Då var han uppemot 70 och mycket vital och kraftfull. Han gick i folkmun under namnet Mirakel-Mikkel. Han hade trumma, som han sa att han använde på sin kraftplats och han hade fått kraften i arv av sin farfar.

Mikkel Gaups botemetod var synbart enkel. Han kunde ta in patienten i badrummet och så började han arbeta med sina händer över kroppen. Uppifrån och ner med cirklande masserande rörelser. Sedan skakade han av händerna vid fönstret eller tvättstället. Han ägnade sig också åt avståndsbot. Då kunde den hjälpsökande uppmanas att lägga sig på en säng och blunda. Så skickade Mikkel sin kraft genom att tänka på patienten. Jag blev själv behandlad på detta vis på över 100 mils avstånd. När jag låg på sängen fick jag bilder av Mikkel och flera djur. Jag nämnde det för Mikkel när jag träffade honom. Han skrockade glatt.

- *Det är telepati. Många som får de här bilderna första gången blir rädda, men du är ju van vid det.*
- *Jag håller mig till den gamla samiska tron. Den är tiotusen år gammal. Den vite mannens religion har bara skapat atombomben.*
- *Den Store Anden finns i allt. Alla människor har en del av Anden, men kristendomen tar bort det från människorna och kallar det för djävulen. Men det finns ingen djävul. De enda djävularna är människor som gör ont mot naturen och andra varelser. Att vi har kommit bort från Den Store Anden är orsak till det onda som händer i världen.*

Mikkel ville inte yppa något mera om sin metod. Den skulle föras vidare till hans egna barn. Tveklöst kan man beteckna honom som shaman och stor botare som på ett traditionellt sätt hämtade kraft i naturen och primärt botade med hjälp av sin tankekraft, sin del av Den Store Anden.

Henrik Kuhmunen

Henrik Kuhmunen som var renskötare och bosatt utanför Jokkmokk hade en annorlunda attityd. Han var betydligt mer öppen än Mikkel Gaup och han tillverkade sina egna salvor och dekokter. Han var känd för sin skicklighet i att bota eksem, sår och andra hudåkommor med hjälp av salvorna och handpåläggning, men tog sig även an svårare åkommor och kunde också bota med mental kraft på avstånd. Ett väsentligt inslag var själva läsningen, alltså de kraftord som Kuhmunen läste över sin medicin och för sin patient.

Henrik Kuhmunen var en mycket ödmjuk man som hade smält samman samisk och kristen terminologi. Han betonade den dualistiska karaktären i tillvaron, framför allt motsatsförhållandet och kampen mellan den ljusa och mörka kraften som han kallade Den

Helige Ande respektive Den Svarte Herren. En gång för länge sedan bestämde han sig för att enbart arbeta med den Helige Andes Kraft.

- *Den Helige Ande har skapat allt och har störst makt och det är effektivare att bota med hjälp av den kraften eftersom det är den som bygger upp universum.*
- *Jag får min kraft genom att tro på och be till Den Helige Ande. Och jag får min kraft i skogen. Inte på något särskilt ställe. Jag får kraft i hela naturen.*

Per Simma

I Lannavaara bor sameslöjdaren Per Simma som är känd som botare i ett stort område. Hans far var botare och så är också brodern Lars, även han bosatt i Lannavaara. Per tonar ner betydelsen av den tradition han arbetar i och understryker att han går sin egen väg. Han kan använda salvor och massage men hans huvudsakliga botemetod är handpåläggning och bön.

- *Det är inga konstigheter med att bota. Naturen har botemedel mot allt. Naturen måste ha sin gång. Det finns alltid en orsak till varför man har ont till exempel. När man hittar orsaken då försvinner också värken.*
- *Det viktigaste är tron. Det är inte jag som botar med min egen kraft. Det är patientens tro på att jag kan bota honom som gör honom frisk. Tron kan bota allt. Ytterst kommer boten från Gud och han kan verka genom mig eftersom jag tror på hans kraft.*
- *Det är likadant vid blodstämning. Man behöver inte se patienten. Det räcker med att veta att personen behöver hjälp och att han tror att man gör något. De som använder formler när de stämmer blod har behov av orden eftersom de tror att de har det. Och därför fungerar de också.*
- *Det finns en god makt och en ond makt. Det är den goda makten som botar och den onda som ger upphov till sjukdomar och annat lidande. När jag botar ber jag till Gud att han ska ta sig an det hela. Jag kan inte bota. Jag fungerar bara som en kanal för en större kraft. Jag behöver inte veta när folk är födda eller var de bor eller sånt som andra frågar efter. Gud vet vem det är som behöver hjälp och jag kan bara be att den som har bett mig om hjälp ska bli bra.*

Adolf Kelottjärvi

Adolf Kelottjärvi kommer ursprungligen från norra Finland men har under många år jobbat som gruvarbetare och fabriksarbetare runt om i Sverige. När han blev pensionär flyttade han till Övre Soppero där han började ägna sig åt botekonst sedan han en dag hört en stark inre röst som befallde honom att börja hjälpa sjuka människor. Numera bor han i Haparanda och åtskilliga ”Dagens ros” i lokaltidningen vittnar om att han har hjälpt många människor. Adolf är en healer som arbetar med sina händer och mental kraft, ofta via telefon.

- *Jag är inte kristen men jag har fått min förmåga av Gud, och det är jag väldigt tacksam för. Jag har haft gåvan i många år men det var först 1987 som jag började använda den.*
- *Jag lovar aldrig att jag kan bota någon. Jag säger att jag ska försöka. Jag lägger händerna på ställen där patienterna är sjuka eller har besvär. De säger att det strålar värme ur händerna. Jag tänker att patienten ska bli bra och jag har lyckats ganska bra tycker jag. Först blev jag förbluffad över att det fungerade så ofta och att just jag hade fått gåvan.*

- När jag lägger händerna på patienten koncentrerar jag mig djupt och jag har inga andra tankar än att patienten ska bli bra. Och så tänker jag på ord från Bibeln som jag använder. Jag koncentrerar mig i 5-6 minuter. Ibland är det som en inre röst som säger mig var patienten har ont.
- Patientens tro betyder väldigt mycket, kanske 90-99 procent av boten. Men kommer de hit till mig gör de ju det för att de tror på min förmåga.
- Det är svårare att bota per telefon, men det beror också på vilken sjukdom det är. Det är viktigt att jag får höra rösten eller läsa handstilen så att jag får en bild av patienten.

Varför fungerar avståndsbot?

- Det får du fråga Gud om som har gett mig gåvan svarar Adolf. Men tanken går mycket fort.
- För att bli botare måste man själv ha varit sjuk. Då vet man hur sjuka människor har det. En botare måste också vara en mjuk människa. Han måste älska sina medmänniskor lika mycket som han älskar sig själv och han måste vilja hjälpa dem. Det passar inte alla människor. Bara vissa människor får den här gåvan.

Yngve Perthu

Yngve Perthu är en pensionerad lastbilschaufför i Pajala, som är känd för att kunna stämma blod och sätta bort eksem. Hans förmåga är förknippad med den blodstämformel som han fick i 18-19-årsåldern av sin mormor.

- Jag har ingen aning om vad som fungerar. Men det är klart att det fungerar. Orden som jag använder kommer från Bibeln. Det är inget trolleri men jag vet inte vad det är som verkar.
- Man måste ha en bild av människan, därför går det bäst med någon man känner. Men det gör inget om personen befinner sig långt borta. Jag tänker på orden och då slutar det blöda. Mormor sa att man måste vara lugn. Orden måste man ha i minnet och man ska läsa dem tre gånger. Man får inte skriva upp dem på ett papper. Jag slutar med att räkna från sju till noll. När jag kommer till noll har det slutat.
- Man blir lite konstig när man har stämt blod. Det är en sorts trötthet. Man är inte sig själv efteråt. Det sitter kvar i tankarna länge, men när man börjar göra något annat blir man som vanligt igen.

Yngve Perthu följer en gammal lokal tradition, som innebär att man kan lära andra att stämma blod om det rör sig om yngre människor. Annars förlorar man sin kraft. Yngve berättade för mig hur han lärt sin son, en dotter och en systerdotter. Sonen Anders, som är busschaufför i Pajala, har senare själv trätt fram öppet som blodstämformel, och det har även Anders dotter Teresia gjort. Hon är strax över 20 och det är mycket ovanligt att en så ung person behärskar förmågan och dessutom framträder öppet med den. Både Anders och Teresia betonar att de inte är kristna och att den formel som de använder alltså inte har något kristet innehåll, vilket också är ovanligt i Tornedalen.

Torbjörn Arnold

Torbjörn Arnold är sjuksköterska i Jokkmokk och fick en gång fick lära sig konsten att stämma blod av en gammal man som var hans patient. Torbjörn som bland annat har ägnat sig åt omfattande studier av den samiska användningen av läkeväxter har i sin tur har lärt ut blodstämmarkonsten till flera unga samer. Vad är det som händer när man stämmer blod?

- *Blodådrorna verkar dra ihop sig. Det är inte blodet som koagulerar. Ådrorna styrs ju av det autonoma nervsystemet. Det är möjligt att man kan påverka det. Det är en väldig kraftansträngning som man gör. Psykiskt påfrestande. Jag blir alldeles slut efteråt.*
- *Jag befinner mig nog i en lätt trance när jag stämmer blod. Det ingick i min lärare berättelse om hur man skulle förhålla sig. Fast han använde ord som anspänning och koncentration. Jag ser för min inre syn hur det vitnar kring såret och slutar blöda. Strax efter inträffar detta också i verkligheten.*

Randi Irene Losoa

Randi Irene Losoa är en samisk frilansjournalist på strax över 50 som bor i Bugöynes vid Varangerfjorden i östligaste delen av Finnmarken. Hon beskriver i sin bok "Veiviserne" hur förmågan att bota kom till henne. Det är en ingående skildring av en klassisk shamaninvigning. Randi får märkliga visioner, drömmar, hörselhallucinationer och fysiska förnimmelser som plågar henne och gör henne förvirrad. Trots att hon vuxit upp i en kultur där botare är vardagsföreteelser så har hon ingen som kan hjälpa henne att bearbeta det som inträffar på ett konstruktivt sätt. Inte förrän hon kommer i kontakt med shamanen Eirik Myrhaug i Oslo. Han inser att det rör sig om en invigning och han kan hjälpa henne att ta emot, bearbeta och tolka upplevelserna. Det visar sig att upplevelserna kommer av att en indiansk andlig lärare försöker nå fram till Randi. Gradvis accepterar hon sin botekraft och motvilligt axlar hon det ansvar som följer med förmågan. När jag träffar Randi i Bugöynes hösten 2003 utstrålar hon ett avklarat lugn.

- *Kraften kom gradvis. I början var det förfärligt. Jag blev skräm. Hade ingen kontroll över huvud taget. Nu kan jag bestämma själv när kraften ska komma. Det rör sig om en intelligent kraft som vet vad den gör. Jag kan kommunicera med den. Den kommer när jag behöver den och sedan ger den sig av.*
- *Jag är säker på att denna botetradition har funnits i familjen men att den har försvunnit till följd av det kristna förtrycket. Min farmor tydde drömmar och farfar har förekommit i mina drömmar.*
- *Kraften känns numera bara som en fysisk förnimmelse. Jag tänker inte så mycket på det längre. Den bara kommer när jag behöver den.*
- *För det mesta hjälper jag andra via telefon. Folk ringer om sina problem. Jag ber dem att slappna av och blunda och lägga handen på det onda eller sjuka stället. Då kommer kraften genast till mig. Den kommer in i huvudet och rör sig ut i armarna och jag kan sända iväg den.*
- *Möjligen sker en lätt förändring av medvetandetillståndet när kraften kommer, men jag är fullt närvarande här och i nuet och jag har kontroll.*

Hur skulle du vilja beteckna den här kraften? En del botare talar om Gud.

- *Jag kallar den för den gudomliga kraften. Alla har den i sig men det är som med musikalitet. En del har det starkare.*
- *Man kan göra mycket med kraften. Bota sjukdomar, påverka saker och ting. Men man får inte använda kraften negativt. Sänder man ont kommer det tillbaka som en bumerang.*
- *De flesta som hör av sig är intresserade av sin egen andliga utveckling. Men det måste handla om mer än "jag själv". Det försöker jag upplysa om. Världen har större behov. Vi måste bidra till att få slut på krig- och miljöförstöring.*

Eirik Myrhaug

Eirik Myrhaug kommer från en kustsamisk familj i Sörtroms. Han har haft shamaner i släkten, men har själv gått en krokig väg innan han så småningom trädde fram som healer och shaman. Eirik är utbildad anläggningsingenjör och har arbetat med väg- och kraftverksbyggen både i Norge och Sverige. Under en lång period utvecklade han en teori om ekologisk ekonomi och tog initiativ till så kallade bytesringar där man byter varor och tjänster utan att gå via den kapitalistiska varuproduktionen. I 30-årsåldern fick han ta över sin fars boteformler och senare lärde han sig shamansk trumning av den samiske shamanen Ailo Gaup. Eirik är 56 år och sedan 1992 verksam i Oslo som healer på heltid. Sedan 1996 ordnar han kurser i shamanism med samisk inriktning.

- *Jag brukar tala om tre pelare för min verksamhet. Jesu lära, buddhismen och naturen.*
- *Min fars böneformulär hade en kristen terminologi och jag blev förvånad över att de fungerade direkt för mig. Sedan har jag förändrat formlerna och skapat egna böner men precis som min far använder jag alltid Fadervår. Vi kan be om saker. Men vi kan inte bestämma och jag kan inte lova något. Kärnmeningen i Fadervår är Ske din vilja.*
- *Jag får stor inspiration från Jesu lära. Först kände jag motstånd mot shamanismen. Jag var rädd och tyckte att den var för mystisk. Men när jag kom in i healing-kraften var det bara att acceptera den.*
- *Jag ser mig som en Kristus-shaman. Medvetenheten i Kristus-myten med korsfästelse, död och uppståndelse har paralleller med shamanismen. Det har med dödens betydelse att göra. Våra samiska förfäder gick till de heliga bergen, Saiva, när de dog. Det var möjligt för shamaner att kontakta de avlidna i Saiva och få hjälp av dem.*

Hur fungerar healingen?

- *Kvantfysikens förklaring att allt hänger samman är den enda jag kan tänka mig. Allt hänger samman. Subjektet påverkar det observerade objektet. Mental energi kan påverka materia.*
- *För att healingen ska fungera måste klienten också vara redo att ta emot bot. Det finns en rätt tid och plats. Och ibland inträffar mirakel.*

Numera ägnar sig Eirik mest åt avståndshealing, via telefonkontakt, men han tar också emot patienter på sin mottagning och använder då trumma och handpåläggning i kombination med bön.

- *Jag befinner mig i ett förändrat medvetandetillstånd när jag utför healing. Jag känner att jag är i kontakt med kraften, men det är en lätt trance. Jag är inne i energin men är samtidigt närvarande i rummet.*

- *För många patienter innebär det en öppning att jag använder både trumma och Fadervår. Det är positivt för många. Det kan hända att de säger: du har lärt mig att be.*

Ailo Gaup

Ailo Gaup trädde fram som shaman redan mot slutet av 80-talet och han har med sin tydliga profil och envetna kursverksamhet haft mycket stor betydelse för den samiska shamanismens renässans. Många personer som jag har träffat talar med respekt om hur mycket Ailo betytt för dem. Han föddes utanför Kautokeino 1944 men växte upp i fosterfamilj i Sydnorge och har fått återerövra sin samiska identitet i vuxen ålder. Efter en karriär i Oslo som journalist och senare lovordad poet och författare, ägnar han sig sedan drygt 10 år på heltid åt shamanismen. Efter att i ett par omgångar ha varit bosatt i Kautokeino bor han nu i Oslo igen. I första hand ägnar sig Ailo åt avancerad kursverksamhet men också åt healing och trumtillverkning.

- *Min utgångspunkt är samisk och den lokala samiska traditionen av kraftdjur, jojk och naturens element. Sen har jag gått från den lokala traditionen till världsarvet. Detta finns överallt. Den samiska shamanismen har lokala särdrag, men upplevelsena, erfarenheterna är lika i alla traditioner och tillhör världsarvet. Jag har inspirerats av många olika shamanska traditioner.*
- *Shamaner har olika funktioner. Lärare, botare, clown, konstnär. Jag arbetar med alla dessa arketyper. Jag jobbar mycket för min egen nyfikenhet och kreativitet och det inre mysteriet. Jag är shaman i klassisk mening. Jag har en holistisk approach.*
- *Jag använder trumma och jojk i healing. Det handlar primärt om att ge energi eller ta bort energi. Jag har samtal med patienten i 20 minuter, sen trummar jag och jokkar och så samtalar vi. En healingsession tar ungefär 2 timmar. Men jag vill inte vara healer på heltid. Jag insisterar på att jag inte vill in i terapirollen.*

Vilka perspektiv ser du för det shamanska arbetet?

- *Shamaner levererade premisser för rätt sätt att leva. De väckte en mening med livets olika faser, en mening som de förankrade och uttryckte i stammen. Idag handlar det om hur kraften kan få uttryck i samtiden.*
- *Det handlar om frigörelse från tankesätt, maktstrukturer och hierarkiska uppfattningar. Frigörelse av den enskilda människan. Att upplösa begränsningar som människor har om sig själva och sin plats i samfundet.*
- *Det finns ett tillstånd som är fritt från begränsningar som du själv eller andra satt på dig. Mitt tankesätt här är inspirerat av buddhismen. Jag vill vara som jag egentligen är och låta andra vara som de verkligen är.*

Kvantfysik och rituellt drama

I de tidigare kapitlen har jag visat att shamanismen och den folkliga läkekonsten i norra delarna av Skandinavien är en levande och dynamisk tradition som har förmågan att anpassa sig till en föränderlig värld och ett föränderligt samhälleligt medvetande. Den har också förmågan att sprida sig i rummet, dels genom att människor flyttar till urbana centrum, dels genom att utnyttja moderna kommunikationsmedel som Internet.

Två av de nu mest omtalade samiska shamanerna. Eirik Myrhaug och Ailo Gaup - har flyttat sin huvudsakliga verksamhet från det samiska kärnområdet till Oslo, urbant centrum och kulturell smältdegel. Dessutom har de egna hemsidor på Internet där de beskriver sin verksamhet, annonserar om kurser med mera.

Detta står för något nytt. Tidigare var shamaner och botare oftast verksamma i ett lokalsamfund. Vilka samfund har den nya tidens shamaner som flyttat sin verksamhet till storstaden?

- *En del shamaner var knutna till lokalsamfundet, men många reste också runt. Jag står mellan världarna. Jag jobbar med folk i Kautokeino, men min stam är de grupper som deltar i mitt treårsprogram. De grupperna består mest av icke-samer. (Ailo Gaup)*
- *Shamanen arbetade alltid i relation till sitt lokalsamfund. Idag bygger det på nätverk. Mitt nätverk är folk som söker upp mig och som går på kurs hos mig. (Eirik Myrhaug)*

Shamanism och modernitet

Shamanerna har dragit in till storstaden och ut på nätet där de löper en viss risk att uppfattas som pikanta inslag i det jättelika koket av allehanda alternativterapi. Men det är väldigt mycket som skiljer dessa två shamaner från merparten av alternativterapeuterna. De sticker verkligen ut från new age-hopen. Jag tänker på deras bakgrund i en traditionell samisk kultur, deras öppna redovisning av vilka impulser de har tagit till sig och smält samman och deras förmåga att ändå framstå som samiska shamaner.

Samtidigt är de en del av en större rörelse bland samer och urfolk, en rörelse som strävar efter självbestämmande, stärkt kulturell identitet och politisk makt. I både Norge och Sverige har samerna en så stark position att det idag skulle vara omöjligt för en vanlig norrman eller svensk att lära sig några shamanska metoder och sedan posera som samisk shaman. Däremot händer det att både norrmän och svenskar lär sig lite indianska ceremonier för att sedan uppträda som någon sorts plast-shamaner i indiankostym.

Merparten av botarna stannar dock kvar uppe i norr, verksamma i sitt lokalsamfund även om en del av dem dessutom är uppkopplade mot världen genom Internet. Det är faktiskt år 2003 även i Lannavaara och Bugöynes och mitt intryck är att framför allt samer har väldigt lätt att

ta till sig och utnyttja ny teknik. När man går in på sameportalen www.same.net ser man vilken mångfald av samiska hemsidor som har dykt upp. Företag, affärer, föreningar, partier, sametingen, tidningar, museer med mera med mera.

Det finns alltså olika sätt att anpassa sig till den postmoderna kapitalistiska varuproduktionens nuvarande globaliserade stadium. Att shamanismen och botekonsten lyckas med det är ett uttryck för dess inneboende styrka och att den fortfarande uppfattas som funktionell både av utövarna och klienterna. Den folkliga läkekonsten är inte knuten till statiska föreställningar och trosuppfattningar. Eftersom kulturella förhållanden och människors uppfattning om sjukdomar ständigt förändras så kommer också den folkliga läkekonsten att förändras.

Medierna ger numera stor uppmärksamhet åt alternativa behandlingsmetoder och botarna själva kan ta Internet till hjälp för att sprida sina namn. Allt är möjligt och det mesta är tillåtet i den postmoderna världen, där varken stat eller kyrka längre har monopol på hur verkligheten ska tolkas och vad människorna ska tänka och tro. Globaliseringen har inte lett till enfald, som många har fruktat, utan i stället till en ökad mångfald när det gäller tankesystem, andliga traditioner, läkekonst och allehanda andra kulturella uttryck.

Dynamisk tradition

Shamanismen och den folkliga läkekonsten är inget musealt fenomen utan ett dynamiskt fenomen som erbjuder sina brukare funktionella och för dem relevanta behandlingsformer.

Socialantropologen Marit Myrvoll som är verksam vid universitetet i Tromsö har studerat samisk nyshamanism och modern nyreligiositet och hon betonar den kontinuitet som finns mellan den gamla och den nya shamanismen.

- *Som jag ser det bygger den samiska ny-religiositeten på innehåll, värden och traditioner som är knutna till den förkristna samiska religionen och dess ritualer.*
- *Det finns egentligen ingen motsättning mellan nyshamanism och gammal shamanism. Det finns en tydlig kontinuitet mellan de båda. Det som är ett brott med traditionen i nyshamanismen är att individen själv kan ta initiativ till att lära sig detta. I den traditionella shamanismen ville ingen bli shaman. Det var farlig kunskap. Man blev utpekad av andarna eller av verksamma shamaner. Men det finns också nyshamaner som känner sig utpekade av andra. Det handlar om seriöst sökande andliga personer.*
- *Nyshamanismen bör ses i sammanhang med samhällsutvecklingen. Moderniteten har öppnat för en individuell religiositet som bygger på de egna religiösa upplevelserna och att man är sin egen mästare. Detta bör man se i sammanhang med den generella samhällsutvecklingen och den ökade individorienteringen.*
- *Religiositet ändrar form med samhällsutvecklingen. Det gamla samiska samfundet behövde en shaman och shamanen behövde ett samfund. Samfundet var då mycket mer kollektiv orienterat. Nyshamanen är inte nödvändigtvis en botare men kan vara mer som en religiös vägvisare för andra. Skillnaden nu är att nyshamanen har ett geografiskt och kulturellt större rum att verka i.*

Vad kan du se för trender i den shamanska utvecklingen?

- *Det verkar bli en större och större accept bland vanliga människor för religiös praxis. Modernitetens krampaktiga tag om oss kommer att lossna. Det blir alltmer legitimt att tro på ting som tidigare har stämplat som idioti och övertro. Det ger en större andlig öppenhet och det kommer naturligtvis att gynna shamanismen.*

Renodling och förenkling

Samtidigt med att shamanismen har urbaniserats och moderniserats har den även renodlats och förenklats. Den väldiga uppsjö av hjälpmedel som tidigare har använts – kniv, jord, stål, mineraler, salvor, växt- och djurdelar, komplicerade ramsor och rörelser, talmagi med mera – har reducerats till fyra grundmetoder;

Tanken
Handen
Bönen
Trumman

Med bönen avser jag även formler och så kallad läsning, som tycks anta en allt enklare och mer koncentrerad form.

En del kanske skulle tala om att den ursprungliga traditionen har urvattnats eller degenererat. Jag ser det som en anpassning till omvärlden, förändrade tänkesätt och som en renodling av det som verkligen fungerar.

Ja, vad är det som gör att den folkliga läkekonsten fungerar? Som vi har sett ovan finns det bland botarna själva en rad olika personligt färgade mer eller mindre vaga förklaringar. Här kommer mitt eget försök.

Botarens metoder är rätt så ointressanta i sig. De fungerar helt enkelt som hjälpmedel för att öka, koncentrera och rikta sin tanke, sin mentala energi. Det framgår också av botarnas berättelser att det finns en grundförståelse för att det är denna mentala energi som är det viktiga. Sedan finns det ju olika uppfattningar om varifrån denna energi kommer, men det är en annan sak som jag återkommer till.

De materiella hjälpmedlen och metoderna fungerar som nycklar till trons kraft som Per Simma har uttryckt saken. Tror botaren att han/hon behöver en kniv för att skydda sig mot ont ja då behöver han/hon kniven. Tror botaren att han/hon behöver läsa en magisk formel tre gånger för att ett blodflöde ska stoppas, ja då behöver han/hon göra exakt så. Är botaren mer flexibel, som Per Simma, så inser han/hon att metoden kan anpassas efter patienten och vad patienten tror är verkningsfullt. Vill patienten ha en salva för sin värkande arm så ska patienten få en sådan salva. Vill patienten att botaren ska be till Gud, ja då gör han/hon det.

Det här resonemanget gäller inte bara de ”små” hjälpmedel som jag har gett exempel på. Det gäller även det som traditionellt är förknippat med den största kraft, nämligen trumman. Redan i Schefferus 1600-talsskrift Lapponia finns beskriven en samisk shamansk väg som inte innehåller trumma, eller som jag hellre skulle uttrycka det, går bortom trumman.

”De bli så kunniga att de även utan trumma kunna se saker som befinna sig på mycket långt avstånd, och så besatta av djävulen, att de se dem vare sig de vilja eller inte”.

”Några finnas emellertid, som kunna taga reda på vad som sker i fjärran även utan trumma; dessa lyckas bäst och komma i nära umgänge med spådomsandarna”.

Kort sagt, det fanns shamaner som var så kraftfulla att de både kunde se och frammana sina andehjälpare utan att trumma.

Shamanska icke-metoder

Det som skiljer de olika shamanska traditionerna i världen åt är just metoderna. Det är de som ger lokalfärgen. Kärnan, den mentala energins verksamhet, är densamma när man skalar av de kulturella olikheterna.

Rent teoretiskt kan man alltså tänka sig en shamanism där utövarna har lärt sig att uppamma, koncentrera och rikta sin mentala energi utan några som helst yttre hjälpmedel eller ritualer. Där de fyra grundmetoderna som jag räknar upp ovan har reducerats till en enda – tanken. Och tanken syns inte, fastän dess effekter naturligtvis kan synas. Shamanerna har då nått ett tillstånd där de helt enkelt är tillgängliga för kraften med en enkel på och av-knapp. De behöver inte längre anstränga sig för att dra den till sig, de bara öppnar sig för den. Jag undrar om inte Randi Irene Losoa är på väg åt det hållet. För henne kommer ju kraften numera just när den behövs, det vill säga när en människa som vill ha hjälp har hört av sig. Och det gäller även Per Simma som när den uppringande patienten har förklarat sina önskemål svarar: jag ska be för dig.

I förlängningen skulle det bli en shamanism och botekunst som saknar lokalfärg och är betydligt mindre spektakulär än den traditionella varianten, även om den med sina ”icke-metoder” skulle kunna nå samma effekt och vara lika funktionell som den traditionella och mer utstuderade shamanismen. Kanske skulle en sådan shamanism inte utöva samma lockelse på utövare och patient som den traditionella och moderniserade versionen gör idag. Det finns ju en dragningskraft, ett sug i detta med trumman, trancen och att kanalisera kraften genom sina händer. ”Shaman-ship is showman-ship” som någon så träffande har uttryckt saken. Det finns en anda av show i boteceremonin. Men vem vet vad framtidens shamaner in spe lockas av?

Att arbeta direkt med energin

Det finns en grundläggande förståelse bland botarna och shamanerna att det är energin, kraften som är det väsentliga, även om de har en teoretisk överbyggnad som delvis talar om andra saker. Botaren själv kan med sina handlingar bara fungera som en kanal för kraften, som en förmedlare, en länk, mellan kraften och patienten. Och botarens handlingar och uppträdande måste vara funktionellt för att han/hon ska fungera som en kanal och inte som ett hinder för kraften. Det Adolf Kelottjärvi säger om att botaren måste vara en mjuk människa är egentligen en utomordentligt bra och kärnfull sammanfattning om behovet av rätt attityd. Förhållningssättet hos botaren avgör om han/hon kan kanalisera den botande kraften. Ett stort och hårt ego står definitivt i vägen.

Kraften sägs komma från Gud eller bara finnas där som en kosmisk eller gudomlig kraft vars upphov man inte känner och kanske heller aldrig kommer att kunna få någon kunskap om. Det är en kraft som några även kallar Den Store Anden och Den Helige Ande, en kraft som finns i allt och som vissa personer har förmågan att samspela med. Eirik Myrhaug söker med sin ingenjörutbildning och sin buddhistiskt influerade moderna shamanism en förklaring i kvantfysikens teoretiska modell där energi och materia ses som flytande fenomen. Energi blir materia och materia blir energi. Mental energi kan påverka materia.

Andra botare väljer att ta till sig och använda en traditionell begreppsapparat och förklaringsmodell. En sådan traditionell shamansk karta över verkligheten är befolkad av diverse andeväsen, som kraftdjur, lärare, förfädersandar, sjukdomsandar med mera. Och kartan rymmer flera olika världar – den här världen, övervärlden och undervärlden. Att använda en traditionell shamankarta kan naturligtvis vara funktionellt, men kan av moderna människor också uppfattas som obsolet mysticism där bäst-före-datum gick ut för några hundra år sedan.

En modern shaman kan visserligen få i stort sett samma upplevelser som en shaman för några hundra år sedan men han/hon kan omöjligt tolka upplevelserna på samma sätt som då. Begrepp som kraftdjur, över- och undervärldar kommer i stället att uppfattas som symboliska beskrivningar av olika inre tillstånd. Då måste man fråga sig om det inte är att gå över ån efter vatten när en modern människa först tillägnar sig en traditionell karta över kosmos för att sedan ändå behandla den som symbolisk. Det som lockar mig är i stället det enkla och stringenta. Det är kraften/energin som är det väsentliga, inte dess olika uppenbarelse- eller tolkningsformer. Det är förmågan att koncentrera och rikta denna kraft/energi som är det väsentliga, inte den myriad av metoder som finns för att göra detta. Det intressanta är förmågan att se energin direkt och arbeta direkt med den utan förmedlande filter, uppenbarelsformer eller tankekonstruktioner.

Bot som rituellt drama

När vi har fått en bild av hur botarna tänker och handlar och vilka energier som är i görningen från deras sida behöver vi också analysera patienten och hans/hennes roll för att få en mer fullständig bild av boteprocessen.

I en boteprocess finns minst två parter, botaren och patienten. Vid traditionella boteceremonier kan också delar av patientens släkt och delar av det lokala samfundet delta. Botaren kan å sin sida ha ett flertal medhjälpare som har sina roller att spela. I de klassiska beskrivningarna av samiska boteceremonier kunde noaidien ha en eller flera assistenter som med sin jojk skulle vägleda shamanens själ under dess vandring i de andra världarna. Vid peyote-ceremonier i sydvästra USA kan ceremoniledaren, vägmannen, ha fyra eller fem assisterande ceremoniledare. Sådana boteceremonier har beskrivits som rituella dramen.

Även när vi har en situation med bara botare och patient, som verkar ha blivit den vanligaste modellen, så har vi att göra med en sorts rituellt drama. Botaren och patienten spelar olika roller, som följer ett överenskommet manus. Vad som inte redan är bestämt i manus är huruvida en bot verkligen kommer att äga rum. Ibland upplever patienten ingenting, ibland känner han/hon påtagligt att något sker under boteakten, ibland händer något först efteråt och gradvis.

Grunden är att patienten har en gemensam tankemodell med botaren. I de allra flesta fall är det också så. Patienten söker upp botaren för att han/hon vet att det är en erkänt skicklig person som borde ha möjlighet att hjälpa. Patienten kan också söka upp botaren som en sista utväg efter många och resultatlösa besök hos den vanliga sjukvården. Då kanske patienten inte i förväg har en gemensam tankemodell med botaren men är så desperat att han/hon är beredd att skriva under på vad som helst för att bli bra. Det finns ett överflöd av berättelser hur skeptiska patienter motvilligt har sökt upp någon kuckelgubbe och till sin förvåning märkt att de faktiskt har blivit hjälpta. Patienten befinner sig då i ett tillstånd där han/hon är beredd att acceptera botarens tankemodell på samma sätt som man gladeligen tar emot en livboj om man har fallit i vattnet utan att tänka på hur livbojen ser ut eller vilken reklamtext den har.

I båda dessa typfall kan det rituella dramat äga rum. Båda parter kan spela sina roller enligt ett mångtusenårigt schema och resultatet kan bli positivt. Patienten upplever bot eller åtminstone bättring. Men äger verkligen bot rum? Vill man gärna bli frisk kanske man övertolkar förbättringar och bagatelliserar besvär som ändå fortsätter. För att få svar på den frågan skulle man vara tvungen att genomföra stora testserier på folk som uppsöker botare och sedan jämföra utvecklingen med liknande patienter som inte söker botare. Ett ogörligt projekt, inte minst eftersom alla inte vill skylta med att de har hälsat på hos en healer.

Patientens vilja

De flesta patienter som söker upp botare vill verkligen bli friska, precis som när de söker upp den vanliga vårdsvängen. Den som söker upp en botare har också i allmänhet positiva förväntningar och för en del botare är denna positiva hållning A och O för själva terapin. Adolf Kelottjärvi säger att patientens tro betyder 90-99 procent.

En annan viktig aspekt i det rituella dramat är dess icke-hierarkiska karaktär. Patienten uppfattar oftast botaren som en jämlike, som en vanlig medmänniska begåvad med en speciell förmåga och stor empati. De lovar i allmänhet inte mer än att försöka hjälpa till och patienten vet också att hjälpen innebär en viss självuppföring. Det går åt tid och andra resurser för en boteakt och botaren kanske har fått sin kraft efter en egen sjukdom eller annat lidande.

Exakt vad det är som patientens tro sätter igång i kombination med botarens tankar och handlingar kan vi inte få något heltäckande svar på. Begrepp som "spontan läkning" eller "sjävläkning" förklarar inte vad som sker på djupet i det rituella drama som äger rum när patient och botare möts. Energi och materia påverkar varandra ömsesidigt och på ett för patienten och botaren gynnsamt sätt. Under tillräckligt många år har tillräckligt många människor blivit tillräckligt mycket hjälpta för att shamanismen och den folkliga läkekonsten ska fortsätta att leva och utvecklas.

När det handlar om akuta lägen som snabba blodstämningar och liknande hinner den lidande kanske inte tänka så värst många tankar innan en läkekunnig griper in och stoppar blodflödet. Den sortens bot är ett belägg för att patientens tro och förväntningar inte alltid spelar så stor roll, även om man självfallet i sitt omedvetna djup ändå är mottaglig för hjälp i en nödsituation.

Jag har själv varit vittne till avståndsbot där patienten upplevde en oväntad och klar förbättring utan att veta om att en boteakt hade utförts. Alla botare anser inte heller att

patientens tro spelar någon stor roll. Per Simma säger klart att patientens tro inte är nödvändig för bot, med hänvisning till att även medvetlösa och ovetande personer kan hjälpas.

Mycket kan naturligtvis förklaras med begrepp som spontan tillfriskning (vad nu det är), men studerar man shamanism och folklig läkekonst djupare så kommer man förr eller senare fram till samma ståndpunkt som Eirik Myrhaug uttrycker; ibland inträffar mirakel.

Mirakel

Jag ska ge ett par exempel på hur det rituella dramat och den mirakulösa boten kan gå till. Min avsikt är inte att övertyga läsarna om att bot verkligen fungerar och jag är inte PR-man för någon av dagens shamaner. Inte heller är avsikten att kritiskt granska om de lever upp till sina eventuella åtaganden. Jag vill helt enkelt ge läsaren en vink om hur bot kan upplevas av de inblandade och av omgivningen. Den som vill ha fler exempel hänvisas till mina tidigare böcker i ämnet.

Mitt första exempel är en berättelse som jag fått av **Johan Märak** pensionerad samisk kyrkoherde i Jokkmokk. Själva händelsen har några år på nacken och ger uttryck för hur intensivt vissa botare avskydde att behöva skylta med sina förmågor.

Märak kände från hemtrakten en gammal samekvinna som var duktig på att ta bort eksem. En kväll blir han uppringd av en förtvivlad samisk man. Hans tvååriga dotter lider av en mycket svår eksem. Föräldrarna har inte fått sova en enda hel natt sedan flickan föddes. Inga salvor som de fått i sjukvården har hjälpt och nu är de desperata. Vet Märak någon som kan hjälpa dem?

Märak känner föräldrarna väl. Han har vigt dem och han har döpt flickan. Så han ringer upp den gamla samekvinnan och berättar om flickan med eksem, men botaren är blankt avvisande. Hon vill inte hjälpa till. Pappan ringer kyrkoherden igen och frågar hur det går. Nej hon vill inte, säger Märak. Men kan du inte försöka igen vädjar pappan. Märak ringer upp kvinnan en andra gång men hon är fortsatt avvisande. När den förtvivalade pappan kontaktar Märak en tredje gång och Märak åter hör av sig till kvinnan säger hon att hon inte vill, att hon är så gammal, att hon nog inte kan och så vidare, men det är inte samma kategoriska nej längre.

Märak ger kvinnans adress till pappan och säger att nu får de försöka själva. Paret åker genast hem till kvinnan som tar emot dem mycket vänligt, bjuder på mat och samtal och så badar hon den lilla flickan i källvatten. Vad hon gör mer vet Märak inte, men någon dag senare ringer pappan och meddelar glädjestrålning att föräldrarna nu har fått sova en hel natt för första gången på två år. Eksemet hade redan blivit bättre och försvann sedan helt. När Märak så småningom konfirmerade flickan var hon fortfarande besvärsfri.

- *Vissa hade fått den gudomliga kraften att hjälpa andra människor, säger Märak. Och det finns fortfarande – framför allt i vildmarken.*

Ett annat och kanske märkligare rituellt drama har jag själv bevittnat på nära håll och också varit del av. Det var en oktoberkväll 1986 när jag besökte **Henrik Kuhmunen** i hans lilla stuga i Vaikijaur strax utanför Jokkmokk. När vi hade språkat en stund tog han ner en liten noajdietrumma som låg ovanpå ett köksskåp. Han hade fått trumman av en av sina söner, men

använde den aldrig själv. Det var kanske helt enkelt en undanstuvad present som han visade upp eftersom jag envisades med att tala om trummor hela tiden.

Jag prövade tonen lite grann och så fortsatte vi att prata. Så småningom frågade jag om han trodde att han kunde hjälpa en nära anhörig till mig som sedan en tid tillbaka plågades av en svår ryggvärk, som den vanliga sjukvården hade gått bet på. Jag berättade för Kuhmunen vem det var och var personen befann sig – sisådär 100 mil söderut. Jo, nog kunde han försöka hjälpa sa Kuhmunen och sedan inträffade det ytterst märkliga att han nickade åt trumman och sa; Du kan väl trumma för din släkting. Vad skulle jag göra? Det var bara att ta den lilla trumpinnen av ben och trumma på. Kuhmunen själv satt alldeles stilla vid köksbordet och jag ville inte störa genom att titta på honom så jag vet inte vad han gjorde. Efter en liten stund hörde jag hans röst, jag minns inte vad han sa, men jag slutade trumma och vi fortsatte att prata om annat en stund till innan jag körde in till Jokkmokk igen.

Dagen därpå kontaktade jag min anhöriga för att höra hur det stod till sådär i största allmänhet och fick då svaret; Ja, kan du tänka dig att värken i ryggen är borta. Den försvann i går kväll. Jaså när då? Ja, vad kan klockan ha varit? Fem, sex, sju någon gång? Jag var på besök hos en botare här i Jokkmokk just d, sa jag, det verkar som om han gjorde något.

Jag kan tillägga att ryggvärken inte kom tillbaka. En sak som jag har funderat på och som jag nog aldrig kommer att få svar på är vilken roll Kuhmunen egentligen gav mig i detta rituella drama, om han över huvud taget gav mig någon roll.

Att komma överens med världen

Den traditionella klassiska shamanismen har en karta över verkligheten som skulle kunna kallas mytisk. Denna mytiska verklighetsbeskrivning har överlevt trots att den har ansatts hårt av kristen missionering och även mer moderna vetenskapligt inspirerade ideologier. Den har utvecklats, förenklats, men också effektiviserats just genom dessa konfrontationer.

I den postmoderna världen kan denna mytiska kartbild numera accepteras som ett alternativ till andra kartor över verkligheten. Inte som en sorts B-variant till naturvetenskapens mer överlägsna A-variant av verkligheten, utan som en alternativ kunskapstradition. Den är alternativ i den bemärkelsen att den inte bara ger en annorlunda syn på saker och ting utan också för att den över huvud taget behandlar företeelser som enligt naturvetenskapen inte existerar, eller kanske inte existerar.

Mina studier av shamanism och folklig läkekonst har visat att dessa traditioner lever och utvecklas. De är dynamiska och dess utövare anpassar traditionerna på ett kreativt sätt till ändrade yttre omständigheter och förskjutningar i det allmänna medvetandet. De utövare som inte besitter denna kreativitet försvinner efterhand. Jag har också visat att det finns en nyrekrytering till dessa botetraditioner. Den är av två slag. Dels en traditionell nyrekrytering som innebär att unga människor i till exempel de samiska kärnområdena tillägnar sig och praktiskt börjar tillämpa traditionell botekunskap. Man talar om unga samer med varma händer. Dels sker nyrekryteringen via moderniteten genom att urbana människor söker sig tillbaka till sina ursprungliga kulturer för att återerövra en kulturell identitet. I den processen kan de nyskapa shamanismen genom att kreativt och utan fördomar ta till sig impulser från andra shamanska kulturer och religioner som har gjorts allmänt tillgängliga i den postmoderna världen. Men nyskapandet sker ändå på traditionell grund och därför rör de sig fortfarande inom ramarna för den egna, dynamiska kulturen.

Mina studier har visat att dessa botetraditioner är funktionella. Patienter, som i dessa sammanhang alltid röstar med fötterna fortsätter att anlita shamaner och botare för att få hjälp och vägledning. Patienterna har utvecklats och förändrats på liknande sätt som botarna och det rituella drama som boteakten utgör har också genomgått en dynamisk process. Många vittnesmål, både offentligt i medier och från mun till mun, sprider positiva erfarenheter av boten och hjälper till med nyrekrytering av patienter.

I mina studier har jag under ett flertal år provat olika shamanska trance-metoder och själv gått på djupet i de shamanska kartorna över kosmos. Dessutom har jag genom djupintervjuer och studier på nära håll av botare i aktion försökt blottlägga kärnan i deras verksamhet. Vad är det de gör egentligen? Vad finns bakom och bortom de yttre attributen? Jag har skalat bort deras särskiljande metoder, föremål, definitioner och tankekonstruktioner för att koncentrera intresset till de absolut grundläggande aspekterna i shamanism och folklig läkekonst, nämligen mental energi/tanke och förhållningssätt/attityd.

Att mental energi/tanke och förhållningssätt/attityd är något som existerar tror jag att även de mest vetenskapsorienterade personer håller med om. Däremot skulle de säkert säga att förfädersandar, kraftdjur, över- och undervärldar inte existerar. En traditionell shaman skulle bestämt hävda att han vet att dessa företeelser existerar eftersom han/hon möter dem när han/hon befinner sig i trance och eftersom han/hon kan framkalla dem och få hjälp av dem vid en boteakt. Vi kan välja att tolka shamanens påståenden symboliskt. Det han/hon talar om är då symboliska manifestationer av energin/tanken. Shamanens mentala filter/tolkningsmodell behandlar energin/tanken som manifesta former, till exempel kraftdjur, för att över huvud taget kunna hantera den på ett konstruktivt sätt och för att han/hon har lärt sig att arbeta med den på det sättet.

Om vi tolkar shamanens påståenden symboliskt måste vi också tolka världsbilden hos den västerländske tänkaren symboliskt – den tänkare som hävdar att shamanens andar och kraftdjur inte existerar eftersom de inte kan mätas, vägas eller fångas på video eller liknande. Den västerländska vetenskapligt influerade kartan stämmer rätt så bra överens med verkligheten. Ändå måste vi inse att den, som alla andra kartor, är approximativ. Den ger ingen exakt bild av verkligheten och nu har ju dessutom overtänkaren själv, Stephen Hawking, fastslagit att vetenskapen aldrig kommer att kunna ge en exakt bild av universums födelse.

Den västerländska kartan över verkligheten är funktionell när det till exempel gäller att bygga en bil eller ett mobiltelefonnät eller göra en kranskärlsoperation. På liknande sätt är den traditionelle shamanens karta över verkligheten funktionell när det gäller blodstämning och mirakulös bot. Kartorna existerar parallellt och det borde inte vara några problem att acceptera bådas olika relevans och funktionalitet.

Shamanens karta har dessutom en sak som den västerländska kartan saknar. Den kan förklara vad som händer vid sjukdomsbot. Det kan vara en förklaring som går ut på att shamanen har hämtat tillbaka patientens själ från dödsriket eller att shamanen har drivit ut en sjukdomsande ur patienten. Den västerländska kartan däremot tvingas införa begrepp som ”spontan läkning”, ”mirakulös bot” och liknande för det som den inte kan förklara. Det är den västerländska förklaringsmodellen som talar om övernaturliga händelser och mirakel. Den shamanska förklaringsmodellen behöver, inom sina ramar, inte vara det minsta mystisk.

En fråga som jag ofta har fått är om kraftdjuren verkligen existerar, och i så fall var? Eller om över- och undervärldarna finns i verkligheten, i en annan dimension eller bara i våra medvetanden? Eller om kraften/energin finns över huvud taget?

Mitt svar är – det beror på vilken karta vi ska använda när vi tolkar verkligheten. På den shamanska kartan finns de definitivt – och inte bara i medvetandet – utan helt oberoende av våra egna tankar och viljor. Om vi använder en västerländsk karta finns de inte på riktigt, utom möjligen som symboler, som tankar och bilder i vårt inre.

Men kraften då? Finns den bara på den shamanska kartan? Ibland har jag satt likhetstecken mellan energi och tanke, som jag dessutom har kopplat samman med begreppet förhållningssätt/attityd. Jag har valt en förklaringsmodell som säger att grunden för existensen är en energi som genomsyrar hela kosmos, naturen och alla levande väsen. Shamanen tolkar denna energi som ett galleri av kraftdjur och andeväsen för att ge den en form som är hanterbar för vårt medvetande. Det förklarar också de lokala och regionala skillnaderna i

shamanernas eftersom våra medvetanden är formade av kultur, familj, social miljö, natur, klimat etc.

Energien finns och denna energi är dessutom något mer än de biokemiska processer som konstituerar allt levande och ger bränsle för de invecklade processer som äger rum i våra hjärnor. Energin är också något mer än tanke, som den definieras av den västerländska verklighetskartan. Denna energi är dessutom möjlig att med hjälp av tanken - hjärnan - koncentrera och styra för vissa bestämda syften, under förutsättning att man har rätt förhållningssätt/attityd. Det är egentligen mycket enkelt, men samtidigt mycket svårt för vårt tänkande att förstå och acceptera.

Nu ska jag peka på några konsekvenser som denna tankemodell kan ha för andra människor än shamaner och botare. Kort sagt vad kan vi andra lära av shamanerna/botarna och hur kan vi använda den kunskapen i våra egna livsprojekt?

Det har framgått av shamanernas berättelser att de känner stor vördnad inför naturen och dess krafter. Även om en shaman anses kunna påverka väder och vind ser han/hon sig knappast som herre över naturen utan som en del av den, varken över- eller underordnad andra varelser. Det som den västerländska tankemodellen uppfattar som död materia, till exempel berg och sten, ses i en shamansk tankemodell också som levande väsen. Dels i den bemärkelsen att de är levande i sig, dels för att de kan hysa olika ande-väsen, till exempel förfädersandar, djurrådare och liknande. Shamanen vill verka för balans och harmoni i detta stora hela, mellan människa och människa, mellan människa och djur och mellan människa och natur. Det naturliga tillståndet för världen upplevs som "skönhet" och ett uttryck i shamanska sammanhang är "att vandra i skönhet". Det kan närmast översättas som att man ska uppträda på ett för alla arter och väsen skonsamt sätt. "Ekologiskt" kanske någon skulle vilja säga, men är "ekologin" vacker, skön? Begreppet "skönhet" går längre.

Ett annat begrepp som jag har stött på i dessa sammanhang är "att komma överens med världen". Det innebär att man inte försöker fly från världen eller dominera den utan komma fram till ett samförstånd med världen. Vad kan man påverka, vad kan man inte påverka, var och när bör man, eventuellt, ingripa? Man kan inte styra alla omständigheter i livet. Här skulle någon kanske vilja se paralleller med buddhismens avspända attityd till tillvaron, att ta världen med jämnmot. Men jag anser att shamanen är betydligt mer av politisk aktivist än vad en buddhist är. Kombinationen av "att vandra i skönhet" och "att komma överens med världen" uttrycker en shamansk grundattityd till världen.

Ett tredje begrepp som jag har stött på under mina studier är "att bita av ödets trådar". Det var för att kunna åstadkomma detta som samiska shamaner ansågs behöva ha sina egna tänder i behåll. Att bita av ödets trådar kan innebära att man hejdar eller botar en sjukdom. Men det kan också vara att man frigör sig från begränsningar som man själv eller andra har lagt på en. Att bita av ödets trådar kan vara ett sätt att frigöra sig från både inre och yttre begränsningar. Shamanismen innehåller på så sätt en frigörelsedimension, både för utövare, patient och alla andra.

Ett fjärde begrepp har jag fått från den förkristna nordiska traditionen där visdom definieras som "insikt i det fördolda". Shamanen skaffar sig på olika sätt insikt i det som vanligtvis är fördolt för de flesta, men shamanen är också en person som kombinerar inre och yttre kunskap. Jag vill därför utvidga begreppet visdom till att gälla "insikt i världen och i det fördolda". Shamanen kan orientera sig både i den här världen och i den icke-ordinära

verkligheten och han har en analys både av människors ”inre” tillstånd och av samhällets ”yttre” tillstånd. Utifrån denna analys kan shamanen arbeta i båda dessa sfärer.

Ett femte begrepp som har förekommit i min text är attityd/förhållningssätt, där jag har framhållit att det för shamanens del handlar om att ”göra sig tillgänglig för kraften”. Det är något helt annat än att mana fram och betvinga kraften. Man måste vara mjuk som Adolf Kelottjärvi sa. Den kraft och kunskap som shamanen söker finns tillgänglig i varje givet ögonblick, om man bara öppnar sig för den. Det innebär också att det är i den ordinära verkligheten som man möter sina sanna eller bästa lärare. Det handlar om att kunna utvinna kunskap ur vardagliga situationer och i möten med vanliga, vänliga eller ovänliga människor. Varje ögonblick är ett ögonblick laddat av kunskap och kraft. Det gäller bara att inse det och inse vad man kan lära av just den specifika situationen.

Shamanen berör världen sparsamt, men med kvalitet. Han/hon eftersträvar fulländning i såväl ”inre” som ”yttre” bemärkelse. Det handlar både om egen personlig fulländning och yttre, samhällelig fulländning.

Men fulländning är ett tillstånd som är omöjligt att uppnå, det är en förutsättning för begreppet ”komma överens med världen”. Det är strävan som är det väsentliga, för det är i strävan som individens och samfundets kreativa krafter frigörs. Och det är i strävan som shamanismens frigörelsepotential kan få en reell betydelse för var och en.

Låt mig avsluta med vad från Forrest S Cuch, ute-indian och direktör för indianmyndigheten i Utah, sa när jag intervjuade honom i Salt Lake City;

”Varje individ förtjänar värdighet, mänsklig värdighet, och respekt för att hon är människa. Att få privilegiet att leva på den här jorden och att leva tillsammans med andra människor är en underbar möjlighet och vi måste alla vara medvetna om den underbara välsignelse vi alla har i den här världen.”